

AZ ÁLOM LÉLEKTANA.

— Második és befejező közlemény. —

A physiologiai és a vele már e tanulmány elején említett paralellismus szerint együttjáró psychologiai álom, valamint a somnambulismus az álomállapotok ezen nemei közé tartoznak, melyekben az alvás közönségesebb folyamata constatálható. De az alvás folyamatának vannak még egyéb más nemei, a melyekben az ébrenlét zavaros, korcs, szakadékos tünetei az alvás folyamata közben jelentkeznek, a mint ellenkezőleg az eddig tárgyalt álomkóros eltérésekben az alvás az ébrenlétbe mintegy belenyúlt, annak rovására túltengett. Így túlteng megint az ébrenlét egy zavaros, kóros alakja a rendes alvás rovására a hypnosisban és a deliriumban. Láttuk, hogy egyesek a somnambulismust a hypnosissal azonosítani akarják. Ezt azonban nem lehet tenni, legfeljebb annyiban, a mennyiben a somnambulistikus egyedek egyes esetekben a hypnosis tüneteit is szolgáltatják.

Hogy mégis mennyire eltér a szigorúan vett *hypnotistikus* állapot a mindennapi, úgynevezett alvajárás tüneteitől, arról azonnal meggyőződhetünk, ha figyelemre méltatjuk azon nagyszámú adatokat, melyeket, kivált a Salpêtriére és a Bicêtre alienistái összegyűjtöttek. Alaposan tárgyalta ezeket a többi közt A. Binet, «Psychologie du raisonnement» cz. tartalmas művében. A hypnotikus alvás legszembevetőbb jellemző tulajdonsága az, hogy benne az akaratnak még kisebb

nyoma mutatkozik, mint a hypnogogikus zavarok bármelyik más neménél. Kivált az ismeretes suggestio mesterséges fogásai alatt egészen gépszerűen lehet igazítani a hynotikus legfinomabb és legelrejtettebb lelki functióit. Az is jellemzi átlag véve, hogy jólehet a hypnotizált egészen a suggeráló eszközüvé sülyed, látományaiban, álombeli képzetek társításában feltűnő tudatosságot, sokszor finom okoskodással járó értelmi műveletet fejt ki. A mint már fentebb az *én* megkettőződéséről szólván, megjegyeztük, hogy az álomban énünknek nemcsak megkettőződéséről, hanem valóságos megsokszorozódásáról lehet szólni, azt a hypnosisban feltűnően látjuk érvényesülni. A hypnotizált énje a legváltozatosabb alakban változik egymásután. Az én helyzetének legellentétebb érzetei rohamosan provocálhatók. Ezen egyes ének a tudatosság sokkal magasabb fokára emelkednek, mint az magánál az ébrenlétnél tapasztalható. Szóval a hypnosis magának az alvásbanli folyamatnak nagymérvű aberratiója.

Lássuk ezt Binet említett művében tárgyalt egynéhány példából.

Binet szerint a hypnosisban óriási mérveket ölt a *hallucinatio*. A belérzések rendkívül erős affectiója jelentkezik a legkisebb külső indításra. Ha a hypnotikusnak azt mondjuk: íme kígyó, azt azonnal látja, a mint gyűrődzve, fejével előre csapkodva közeledik feléje. Az ijedelem és meglepetés legélesebb vonásai figyelhetők meg ezen hypnotizált arcán és egész testtartásán. Még eredetibb annak a hypnotizált leánynak az esete, a ki elé egy tiszta fehér lapot állítottak, azon megjegyzéssel, hogy ez az arczképe. A leány, a ki egy kicsit szeplős volt, azonnal ráismert arczképére. Ezen szeplős helyek tudata bizonyára még az egészséges ébrenlét idejéből származott, azért a kisasszony a szeplőt is ott látta a fictiv arczképen és pedig oly élesen kifejezve, hogy panaszkodni kezdett és megengedve, hogy csakugyan szeplős, a szeplők szá-

mát egy kicsit sokalta. Még bámulatosabb az, hogy a leány akkor is ráismert képzelt arczképére, midőn ezen fehér lapot a hátsó oldalán megjelölve, a nélkül, hogy a beteg észrevette volna és más vagy 12 hasonló lap közé keverték és jó idő múlva a leány elejébe tették. Ezen igazán csodálatos jelenség magyarázatára álljanak itt Binet szavai: «Ezen localizálás magyarázatának a legegyszerűbb módja abban áll, hogy fölteszszük, mikép a hallucinált kép öntudatlan módon társult a fehér lap visuális benyomásával, oly módon, hogy akárhányszor ismétlődött ezen visualis benyomás; maga suggerálta magának társítás útján a képet. Ugyanis az ily papírlapon, akármennyire tiszta, mindig akadnak részletes eltérések, ezeket megtalálhatjuk egy kicsit jobban megfeszített figyelemmel: a beteg állandóan figyelmével kíséri azokat, már látási hyperaesthesiájánál fogva, ezen részletek vezetik rá a kép feltalálására és vetítésére. Ezek mintegy szögek, melyekre a képzeletbeli arczkép ráakasztódik a fehér lapra». (l. m. 57. l.)

Ebből látjuk, mennyire belejátszik a hypnotikus álomlátásba a külső érzékelés; a leány is csak ennek segítségével találta meg a sok hasonló között a képzeletbeli arczkép lapját. E mellett a tudatosság ezen a fokon — jólehet az énbeli akarat teljes hiányában — oly nagy és a megfigyelés oly finom és pontos, hogy az ébrenlétben is ritkán található

De lássuk még egynehány más példáját. Ilyen az, melyet Salpitriére chemistája közöl. Londe a Pyrenaeusok vidékének egyik tájképét mutatta Witt nevű női betegnek. A tájképen teherhordó szamarak voltak ábrázolva. A chemista azzal a megjegyzéssel nyujtotta át a betegnek a képet, hogy ez az ő arczképe, hogy ott meztelenül van levéve. A hogy a beteg a képre figyelmes lett, csakugyan a mondott állapotban találta magát rajta. Erre dühösen előugrott és elkapta a képet. Ebből két példány volt a kéznél. Akárhányszor pillantotta meg a beteg a másik példányt, remegett a haragtól és

ez egész esztendeig így folytatódott. Nevezetes ez eset arról, mert azt mutatja, mily élénken vésődik be az első kép hatása és hány különleges mozzanat emlékeztet rája. Az is különös, hogy semmi mást nem vett észre a beteg, csak a maga különös állapotát. Semmiféle útbaigazítás nem képes őt tévedéséről meggyőzni. Sajátságos mindennekefelett az is, hogy az egész merő külső szemlélet által provocáltatott. Binet azt jegyzi meg erre az esetre, hogy ez ugyan merő cerebralis képalakítás, de kifelé vetítve (*une image cerebrale exteriorité*).

Nem kevésbé érdekes Boll megfigyelése. Egy hysterikus leányról van itt szó, a mely a közönséges somnambulismus rohamai között látja a boldogságos szüzet fényes ruházatban, ha az említett orvos megnyomta a beteg szempilláit, akkor az kettősen látta hallucinalis képét. Valóságos hallucinalis diplopia! A főkérdés az, hogy miként alakult meg a kép és annak kettős alakja? Az agyvelő központi érzekeiben bizonyára nem. Binet is azt tartja, hogy ha ő egy ismerős barátjára gondol, akármennyire nyomhatja szempilláit, megkettőzve sohasem láthatja. Ezzel az esettel rokonok Feré észleletei. Ez a szempillák nyomása helyett a prizmat alkalmazta. Ha a beteggel valami arczképet szemléltetett és szeme elé a prizmat helyezte, a beteg elbáméskodik rajta, mert két arczképet lát.

Ezen tekintetben még más úton is lehet megfigyeléseket tenni. A betegnek suggeráltatik, hogy egy fát lát, melynek ágain madarak ülnek. Előveszszük a lorgnettet. A kisebb lencséken át nézve, megfelelő elevenségben és nagyságban látja a beteg a suggerált képeket. De ha a nagyobb lencséken át szemléltetjük vele a képet, a tájék, a fa, az összes tárgyak messze távolba meghátrálnak, annyira, hogy a madarakat nem is lehet látni. Ez az eset a már említett Wittel történt, nem kis bámulatára a fölött, hogy hová tűnhettek el egyszerre a madarak. Mindezen esetekből csak azt lehet következtetni, hogy a hallucinált kép a látás külső szervében

szülemlik meg és hogy a hypnosis ezen eseteiben a kül-
érzékek vannak betegesen efficiálva. Megemlítendő még az
is, hogy ha egy lapot alkalmazunk és azt a tükörben, mint
a beteg arczképét szemléltetjük, a megfordított üres lapon
az arczképét is megfordítva fogja látni. Ide tartozik még a
következő tükörrel való experimentálás. Ha a beteggel egy
állatot, pl. macskát szemléltetünk egy bizonyos megállapi-
tott helyen és ha az állat helyét a tükörrel visszavezetjük,
a beteg az állatot egyszerre két helyen látja és pedig elő-
ször a képzelt helyen, másodsor pedig a tükörben. A fel-
fordított fictiv arczkép példájára lehet akármily beirt lapot
is hasonló eredménnyel alkalmazni.

Mindezek alapján kénytelenek vagyunk bámulatunkat
kifejezni a hypnosisban hallucinált képek érzékelésének köz-
vetlensége fölött. A hypnosisnak ezen felhozott néhány esete,
melyek megbízható forrásokból vannak meritve, lefegyverezi
a physiologia legmélyebb és legalaposabb tételeit. Egyszóval
ezen a téren még alig alapított meg valami megállhatóbb
elv. Innét van, hogy a hypnosis csodás eseteiben sokan még
most sem akarnak hinni. Mindazáltal, hogy csak némileg
is valami tájékoztatót nyújthassunk, legalább abban kell egy-
előre megállapodnunk, hogy a hypnosis látomásainál szer-
felett nagy szerepet játszik a külszervek hallucinációja. Annál-
inkább látszanak pihenni a belső szervek központjai. Akárhogy
is van, a hypnosis tüneménye hivatva van fényes világos-
ságot vetni az észrevezés és szemlélet physiologiai feltéte-
leire és folyamataira. Ami a mi szempontunkból legelső helyen
kelti fel a hypnosis iránti érdekeltségünket, az az öntudat
egyensúlyának nagymérvű megzavarodása. A hypnosis azt
látszik bizonyítani, hogy mi merő külérzésekkel is tudunk
eszmélni és gondolkodni, a mint is Sully az ilyen a kül-
szervekben megindult eszmélkedésnek több rendbeli fokát
is megkülönbözteti. (*Illusions des sens et de l'esprit cz.*

müben) Ide tartozik Taine-nek ama sokszor ismételt tétele, hogy minden perceptio alapjában véve hallucinatio. Ilyen hallucinatio több nemét is lehet és pedig elég gyakran megfigyelni az ébrenlét állapotában. Úgyszólván minden ember hozhatna fel saját tapasztalásából egynehányat.

Azonban nemcsak a hypnosisnál, de a vele rokon, bár sok esetben eltérő deliriumnál is megfigyelhetni az álom és alvás aberrationalis tüneteit. Ph. Chaslin már idézett művében kiválóan a delirium és a téboly álom- és alvásbeli természetét, elő és utókövetkezményeit kutatja. Különösen azon kérdés foglalkoztatja, mennyire lehet a téboly, mánia, *delirium* kifejlését a pathologiai alvás és álom tüneteivel összefüggésbe hozni. Annyi bizonyos, hogy a delirium legtöbb esetben álombeli hallucinációkkal függ össze. Magam ismerek néhány esetet, hogy azoknál, a kik végleges tébolyba estek, ennek első tünetei az alvás folyamatának aberrációjával köszöntöttek be. Chaslin szerint «a delirium nem egyéb, mint az álom folytatása, vagy annak következménye, végleges kifejlésében a tébolyba megy át». (l. m. 26. l.) Gondolhatom, hogy mennyire érdekes a deliriumra vezető tünetek pathologiai magyarázata is.

A mit az esetek nagy számából általában ki lehet venni, azt mutatja, hogy a deliriumra vezető álom az érzetképeket élénk hallucinációk között csoportosítja. A tudatosság, úgy mint a hypnosisnál, meglehetősen nagy fokban lép fel; de a mi a deliriumot a hypnosistól megkülönbözteti, az ama — daczára a nagymérvű abuliának — feltűnő emotionalis affectio, melynek kíséretében jelentkezik. Az ébrenlét egyensúlya állandóan meg van zavarva, azért a delirium az alvás egyik abnormitásának tekintendő. *Levrét* észrevette, hogy egyes alineaált személyek énjüket akkor változtatják meg, ha az álomban megfogamzott speciális eszmékre rátérnek. Nevezetes dolgokat tartalmaz erre nézve Gurney-Mayer-

Podmore: *Phantasms of the Living* című munkája. Íme az ily álombeli aberratióból kifejelett delirium néhány esete.

Nodier tanárnak alkalma volt egy fiatal festővel megismerkedni. Ez roppant szorult anyagi állapotok között valami barlangfélebe húzódott be nejével. A kimerültség álmai között látta és hallotta, hogy a nő hozzájön és mondja neki: egyél meg engem. A nő meghalt. A festő azonban neje hulláját szörnyű undorérzetek közt folyton látja maga előtt.

Sollier, a ki a Salpatrièreben foglalkozik, B. nevű 22 éves női személyről tesz említést. Ez gyöngé elméjű, physice fejletlen, egyébiránt közönséges viselkedésű. Időnkint depressív rohamok támadják meg. A rohamok megszűnte után feltűnően élénk, mindig énekel, szobáról szobára jár. Nevezetes azonban az, hogy a roham állapotából a normálisba való átmenetek, az álom és alvás szokatlan tünetei között jelentkeznek. Azaz a roham alvással kezdődik és alvással végződik.

Ugyancsak a Salpatrière orvosa, dr. Voisin, megfigyelt egy korosabb hölgyet. Ennek atyja ideges, alkoholikus volt. Maga is feltűnően ideges. Gyermekkorában nem voltak sem excentrikus álmai, sem rohamai, házasság 18 éves kora óta; egyik gyermeke agyvelő-lobban meghalt. Férje, a ki szintén alkoholikus, gyakran erőszakoskodik vele. Vagy négy év óta szorongató és rémes képek jelentkeznek előtte. nagy hajlama van magát és gyermekét megölni. Egyébiránt szörnyen tart attól, hogy megtévelyedik. Hypnogogikus hallucinációi között mindig betörőkkel, zsványokkal van dolga; ez pedig oly magas fokú tudatosság között történik, hogy akkor is őriztetni az ajtókat és záratokat, a mikor ébren van.

Chaslin vagy 12 ily feltűnő esetet hoz fel az alineaaltokról, kivált azokról, a kik az álombeli folyamatok physiologiai és psychologiai zavarai között estek ezen betegségbe. A delirikus álom majdnem minden egyes esetében, mintegy előre megsejti a beteg későbbi állapotát. Innét az ilyen álmak

szörnyű alakjai, a félelem, megrázkództatás feltűnő kifejezései. Jellemző ennél, hogy a mánia a belső affectio, a rohamos kitörések, rögtöni kedélyváltozások között jelentkezik. Chaslin egyébiránt nem mer végkövetkeztetést vonni arra nézve, mintha a téboly csak egyik neme volna az álombeli aberatióknak. De annyit megint biztosan állíthatunk részünkről, hogy mindig együtt jár álombeli zavarokkal.

Ezekben akartam az alvás és álom főbb változatait előtüntetni. A mit a physiologiai és a vele parallel együtt jelentkező psychologiai, továbbá a somnambulikus, hypnotikus és delirium közt jelentkező álomról előadtam, mindez arra mutat, hogy az alvás természetére nézve physiologiai élettünemény ugyan, de vele a psychikus állapot nagymérvű elváltozása egyszerre és pontosan jelentkezik. Láttuk, hogy a vegetatív életfolyamat egyik fontos menete alvásközben jelentkezik. Az érzés tevékenysége alvásközben nagyban módosul, de működése meg nem szűnik. Kiváló szaktudósok meggyőződése szerint az alvás azon állapot, melyben a vegetatív életszervek úgyszólván még pontosabban végzik feladatukat. Az anyagcsere legfontosabb functiói mennek akkor végbe. Meynert, kinek legújabb műve (*Ueber künstliche Störungen des psychischen Gleichgewichtes*. Wien und Leipzig, 1892.) nem rég ezen folyóiratunkban is ismertette volt, szintén úgy nyilatkozik az álomállapotokról, hogy lefolyásuk biologiai életfolyamat. A nutritiv attractio és a functionalis hyperaemia tünetnyeiben látja az alvás és az álom előtünését. Physiologus létére a psychikus álom mozanatait és jelenségeit is a képzetek associatiójának organumaiban keresi. Mi itt — el nem térvén ugyan a physiologia alaptételeitől — kiválóan eme psychikus állapotokat iparkodtunk első sorban legalább is pontosan körülírni és eleendőképen jellemezni. Leginkább a sensorialis elváltozásokat, vagyis az érzékelés működését vettük figyelembe, mint

a melyek az álom psychikus természetét meghatározzák. — Az álomközben lejátszódó lelki működést physiologice a centrifugalis és centripetalis ingeráramok hypothesisével iparkodtunk megokolni, kiegészítve némiképp Wundt elméletét. Mint már említve volt, azon feltevésünk vezetett minket arra, hogy minden objectiv érzékelésben úgy az emotionalis, mint a sensorialis inger egyszerre összeműködik. Most azt mondjuk, hogy a mennyire az álomképek és azok associatiója létrejön, annyiban kell, hogy azoknál is ezen két áram találkozása játszszék közbe. Minél erősebb ezen találkozás, annál realisabb színben tűnik elő az álom. Az természetes, hogy az emotio az egyik, a sensatio a másik álomalakulatnál működik erősebben. Az érzési szervek bántalmi különleges képeket vetítenek és úgy hiszszük, a mennyire egyszerre és bizonyos összefüggésben működnek, annyiban létrejön azon képek *associatiója* is.

De az associatióhoz még egy másik felette fontos psychikus jelenséget is kell kötni, t. i. az *öntudatot*. Ha sikerül valamikor az associatio rendes vagy abnormis lefolyásának feltételeit kimutatni, ezzel, úgy hiszem, az öntudat egyensúlyának a kérdése is nagyban fog közeledni a megfejtéshez. Az ébrenlét associatióját látszólag igen sok körülmény indokolja; a képek összetartozásának és összefüggésének az alapja legelső sorban magában az ébrenlétben, a szakadatlan külső érzéklésben könnyen meglelhető. Nem szabad azonban feledni, hogy az ébrenlétben a leghevesebb emotionális ingerek is kiváltódnak. Csakhogy ezek, mint azt Taine szereti mondogatni, a külső érzékelésben nyernek *correctiót*. Ebben áll a centrifugál és centripetál ingeráramok összetalálkozása. Ha így beszélve, az érzést a gondolattól legalább rövid időre elválasztjuk, akkor azt mondhatjuk, *hogy az álomban az érzés megelőzi a gondolatot, az ébrenlét állapotában pedig a gondolat vezeti az érzést.*

A correctióval együtt létesül egy másik fontos psychikus functio, ez pedig az *akarat*. Az akarat feltétele az öntudat egyensúlya. Az associált képek között ugyanis — mint azt már más helyen is kifejtettük — előtérben áll egy vezérképzet; ezen képből összpontosul az akarat figyelem és ha az akarat figyelem a képek könnyed és gyors kicserélődése közben az egész, lehetőleg minél teljesebb és változatosabb képzet-sorozatra kiterjed: előáll az akarat. Könnyen felfogható így az előbbieknél, miért jár az állomálapot az akarat majdnem teljes hiányával, holott az álomban a tudatosság sokszor jelentékeny fokra emelkedik; azért áll be ez az átmeneti abulia, mert nincs correctio, nincs összefüggés a képzetek között, nincs egy képből összpontosított akarat figyelem, nincs a képek hosszú láncolatára helyezkedő akarat.

Az álombeli állapotokról, akár a normálisokét tekintjük, akár csak aberratióit, azt mondhatjuk, hogy rendkívüli fontosságúak a psychikus életfolyamatok rendszerezése tekintetében. Igazán kevés állapotbeli elváltozás enged olyan mély beletekintést a lelki működés műhelyébe, mint az állom jelenléte. Úgy jön elő nekem, mintha csak a legcomplicáltabb szerkezetet szedtem volna szét, mikor az álom oly változatos tüneteit szemügyre vettem. A lelki működés járatának sok apró kerekét külön-külön szemléltem meg. Igaz, hogy azok mechanikáját ezzel még nem ismerem, de mikor fogjuk azt csak némiképp is megismerhetni!

Beljak B. Pál.

ÚJABB EREDMÉNYEK A PHYSIOLOGIAI AESTHETIKÁBAN.

(Az astigmatismus aesthetikai szerepének formulázása. — A centralis látás aesthetikai értékesítése.)

I. Az astigmatismus aesthetikai szerepének formulázása.

Multkori hasonló című cikkemben a szem physiologiai sajátosságából, optikai hibájából: a szemgolyó sugártörő felületeinek rendes *gömbi eltéréséből*, az *úgynevezett szabályszerű astigmatismusból* kísérlettem meg néhány érdekes aesthetikai jelenség physiologiai magyarázatát adni. Ha ezeket az említett jelenségeket, mint: az ablak, ajtó, a szinpad kerete, az épületek homlokzatoldala, szoborcsoportok, bútordarabok, ipar- és műtárgyak egyirányú kiterjedését egy gyűjtőnév alá akarom összefoglalni, azt mondhatom, hogy mindaz, a mi, *mint készítmény, vagy mint műalkotás az ember kezéből kikerül, egyirányú kiterjedésével magán viseli a szem ez optikai hibájának nyomát*. E szerint tehát ez aesthetikai jelenségek constatalása jellemző egész alkotó-, azaz aesthetikai szemléletünkre. Akkor pedig ez aesthetikai jelenségeket illetően gyűjtőcím alá foglalhatjuk össze: *aesthetikai szemléletünknek az áttekinthető, egyirányú kiterjedés iránt való előszeretete*.

A multkori cikkünkben előadott eredmények összefoglalásaképp tehát ezeknek az aesthetikai jelenségeknek, tények-